

Európai országok népszerűsége egyetemi hallgatók körében

*Az 1960-as évektől a társadalomföldrajzi kutatások új irányaként jelent meg az ún. „behaviorista földrajz”. A földrajz, a pszichológia és a szociológia határterületein mozgó irányzat az ember és környezete viszonyát új szempontból vizsgálja, a tudományos objektivitástól – amennyiben ez alatt a korábbi mechanikus-formalista felfogást értjük – elszakad, és fő feladatának az ember és környezete viszonyának megértését tekinti, annak minden szubjektív elemével együtt. Lynch 1960-ban írt *The image of the city* című könyve kutatások sokaságát inspirálta. Magyarországon a földrajznak ez az irányzata viszonylag későn nyert polgárjogot, s jószerével Cséfalvay Zoltán könyvei jelzik létezését. (1)*

A felmérés célja, a kutatási előzmények

Az 1995–96-ban elvégzett felmérésünk célja az egyetemi hallgatók véleményének megismerése volt abban a kérdésben, hogy körülben mennyire népszerűek bizonyos európai országok. Hasonló jellegű volt 1992–93-ban *Csapó Benő* és *Czachesz Erzsébet* vizsgálata általános és középiskolás fiatalok körében. (2) A migrációs szándékok vizsgálata során is az ember környezettel szembeni attitűdjei képezik a kutatás tárgyát, így ezek a vizsgálatok is beletartoznak a behaviorista földrajz témakörébe. (3)

A kutatások eredményei hasznosak lehetnek az érintett tudományágak kutatóin kívül a gazdasági élet (például az idegenforgalom), sőt, a pedagógia számára is. Tanulságos lehet például, hogy az egyes országokról kialakult kép mennyiben tükrözi a tantervek által megfogalmazott célokat; az iskola képes-e a különböző országokkal szembeni attitűdöket megváltoztatni. Feladata-e ez egyáltalán az iskolának? Úgy véljük, igen. A NAT általános követelményei között szerepel:

1. „A tanulók legyenek nyitottak a hazánkban és szomszédságunkban élő más népek, népcsoportok értékeinek és eredményeinek megismerésére, megbecsülésére.”

2. „Legyenek nyitottak az európai kultúra, életmód, szokások, hagyományok iránt, különös tekintettel a hazánkat környező országokra, népekre.” (4)

Nem állíthatjuk, hogy a „valami iránt nyitottnak lenni” és a „valami iránti pozitív attitűd” egymásnak megfeleltethető fogalmak. A felmérésünk eredményei szerint azonban a szomszédos országokkal szembeni vélemények (Ausztriát kivéve) eléggé negatívak, és ennek megváltoztatásához egy lépés lehet a NAT szellemének megfelelő iskolai oktatás-nevelés. A pedagógusok, és különösen a földrajz- és történelemtanárok, sokat tehetnek azért, hogy a jövőben változzon a helyzet.

A vizsgálat módszere

Kétfajta kérdőívet szerkesztettünk a probléma vizsgálatához. Az egyik változat *L. Solomon* (5) javaslatának megfelelően készült, és egyszerűsége folytán alkalmas földrajz-

órai kipróbálásra, mert a szaktanár is elvégezheti az adatfeldolgozást. A másik változatban ugyanazok a kérdések szerepeltek, ám itt a válaszokat számítógépen dolgozzuk fel, és ez jóval bonyolultabb statisztikai eljárások alkalmazását teszi lehetővé. Az első változatnál (*A* változat) mindhárom kérdés esetében a felsorolt huszonnyolc európai ország közül hatot kellett megnevezni, amelyekkel szemben az adott kérdésben a legpozitívabb a vélemény, és hat másikat, amellyel szemben a leginkább elutasító. A második (*B*) változatnál mind a huszonnyolc országot egyenként kell értékelni egy ötfokozatú skálán.

Feltehető a kérdés: Miért éppen huszonnyolc ország, és miért éppen azok, amelyek? (Az országnevek listáját lásd az eredményeknél.) Mivel takarékoskodnunk kellett a válaszadók idejével, semmiképpen sem szerepelhetett valamennyi független állam. Az egyetlen szomszédos Ukrajna kivételével kihagytuk a volt Szovjetunió utódállamait, a volt Jugoszlávia utódállamai közül is csak a velünk szomszédos országokat szerepeltettük, és kimaradtak az európai miniállamok is.

A kérdések a következők voltak:

1/A: Milyen szívesen töltené szabadságát az alább felsorolt országokban, ha anyagiak nem korlátoznák döntésében? Válassza ki azt a hatot, ahol a legszívesebben, illetve ahol a legkevésbé szívesen töltené szabadságát!

1/B: Milyen szívesen töltené szabadságát a következő európai országokban?

2/A: Milyen szívesen élne hosszabb időn keresztül az alábbi országokban? Válassza ki azt a hatot, ahol a legszívesebben, illetve ahol a legkevésbé szívesen élne!

2/B: Milyen szívesen élne hosszabb időn keresztül az alábbi országokban?

3/A: Válassza ki azt a hat országot, amelyek gazdasága véleménye szerint a legfejlettebb, illetve a legkevésbé fejlett!

3/B: Véleménye szerint milyen az adott országok gazdasága Magyarországhoz viszonyítva? (A válaszlehetőségek: sokkal kevésbé fejlett, kevésbé fejlett, hasonló fejlettségű, fejlettebb, sokkal fejlettebb.)

Mindkét változatnál meg kellett jelölni egy-egy országot, amely összességében a legrokonszenvesebb, illetve a legkevésbé rokonszenves.

A két kérdőívváltozatot összesen 148 egyetemi hallgató töltötte ki. Törekedtünk a minta egyetemi karok szerinti reprezentativitására, de a viszonylag alacsony szám azt jelenti, hogy mintánk az összes nappali tagozatos hallgató körében reprezentatív. Az első változatot nyolcvanegyen, a másodikat hatvanheten töltötték ki.

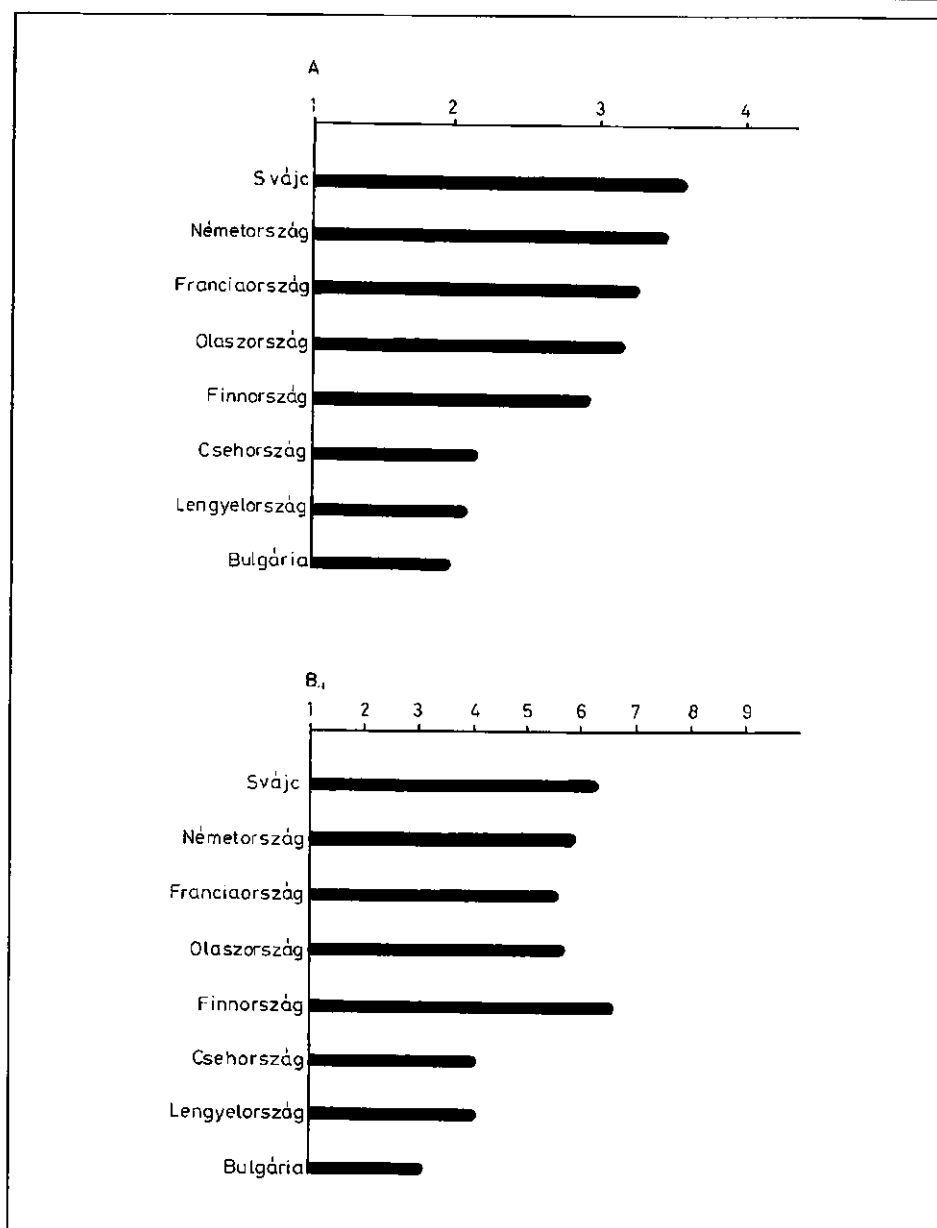
Az első változat adatait *Solomon* módszerének megfelelően a következőképpen dolgoztuk fel: Az adott kérdésnél minden jelölés egy pontot jelent az adott ország számára, pozitív vagy negatív előjellel. Valamely ország pontszámának képzésekor a különböző előjelű jelölések kioltják egymást, így ennél a változatnál a vélemények polarizáltsága könnyen vizsgálható. A második változat adatait, bár szigorú értelemben ordinális adatokról van szó, intervallumskálán elhelyezhetőnek fogtuk

fel, amint ez attitűdvizsgálatoknál többször előfordul. (6)

A továbbiakban a *B* változat adatait elemezzük, mert a két változat adataival ugyanolyan kategóriákba sorolhatók az országok, ám a *B* változat matematikai statisztikai módszerekkel elemezhető. Ugyanakkor bebizonyosodott, hogy egyszerűbb statisztikai módszereknél a két változat ekvivalens, és ez további bátorítást nyújthat az *A* változat osztálytermi felhasználására.

A vizsgálat eredményei

A Csapó Benő és Czachesz Erzsébet által közölt eredményekkel (7) összevetve az általunk kapottakat, a következőket állapíthatjuk meg: az ott szereplő „népszerűség” fogalom a mi 2. kérdésünkre kapott adatokkal vehető össze. Az 1. ábra szalagdiagramjai alapján megfogalmazhatjuk azt a hipotézist, hogy ezen országok esetében nincs jelentős eltérés az egyetemisták és a 8. és 11. évfolyamos tanulók véleménye között.

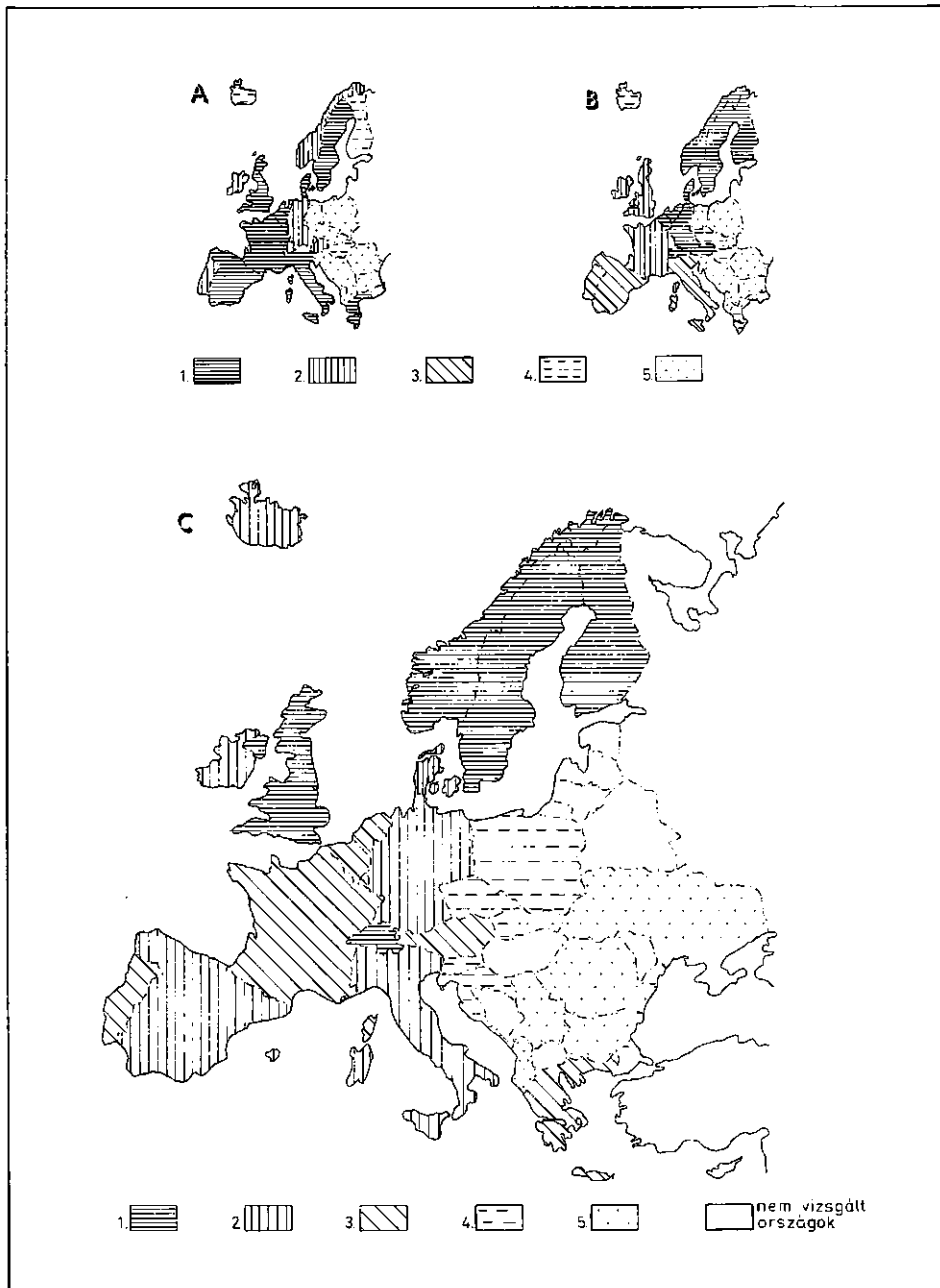
1. ábra

A két vizsgálatban szereplő országok „népszerűségi” adatainak összehasonlítása.
 I: Az EURONET eredményei (Csapó Benő és Czachesz Erzsébet munkája nyomán);
 II: a jelen vizsgálat eredményei

Hipotézisünket a χ^2 -próbával ellenőriztük, és megállapíthattuk, hogy igen nagy valószínűséggel a két mintában ugyanaz az eloszlás.

Szintén a 2. kérdésre adott válaszok segítségével juthatunk közelebb egy érdekes probléma vizsgálatához. Cséfalvay Zoltán (8) közli Gould két kognitív térképét, amelyek olasz és

német egyetemisták véleménye alapján készültek. E térképek alapján vonták le a kutatók azt a következtetést, hogy az emberek tudatában két (Nyugat-)Európa létezik: egy északi, germán és egy déli, latin Európa. Vajon egyetemistánk véleménye alapján mi hova tartozunk?

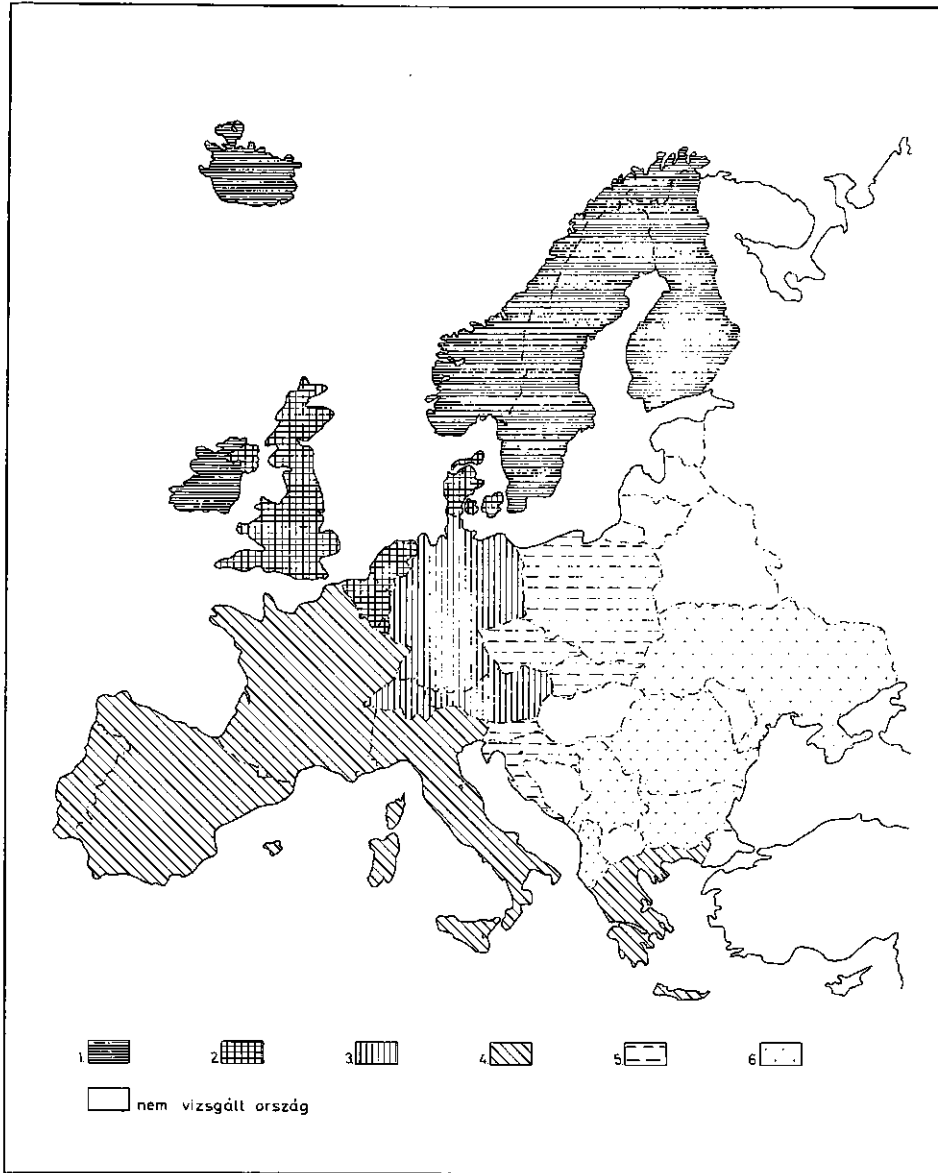

2. ábra

Európa képe A) olasz egyetemisták, B) német egyetemisták szemszögéből, C) a JATE-hallgatóknak a 2. kérdésre adott válaszai alapján.

Bár nehezíti az összevetést, hogy Gould térképei 1973-ból származnak, mégis úgy tűnik, a JATE hallgatóinak véleménye a német egyetemistákéhoz áll közelebb.

A kérdőívben azért szerepeltettünk három kérdést, és nem általában a népszerűséget vizsgáltuk, mert úgy véltük, szignifikánsan eltérő lehet az egyes kérdésekre adott válaszok eloszlása. Azt is feltételeztük, hogy a Csapó Benő és Czachesz Erzsébet által leírt jelenség (ti. hogy a fiatalok elfordulnak a környező országoktól, és a távoli, gazdag országok népszerűbbek körükben) kevésbé lesz igaz az egyetemistákra, hiszen az említett tanulmány is megjegyzi, hogy ez a gimnazistákra kevésbé jellemző, mint a szakmunkástanulókra. (10)

3. ábra

Faktoranalízissel kapott országcsoportok

A χ^2 -próba szerint az 1. és 2. kérdésre adott válaszok eloszlása 95%-os valószínűséggel azonos. Azonban a huszonnyolc országból kiválasztható négy olyan, amelynél a szabadság eltöltésével és a hosszabb ott-tartózkodással kapcsolatos vélemény jelentősen különbözik egymástól, jelen esetben a vakáció javára. Ez a négy ország: Albánia, Románia, Bulgária, Szlovákia.

A 2. és 3. kérdés kapcsán az eloszlások egyezése még szorosabbnak bizonyult. A kapcsolat iránya azonban nem egyértelmű: Valószínű, hogy sokan azért élnének szívesen egy adott országban, mert annak gazdasága fejlett, de bizonyára az is előfordult, hogy az országgal szembeni pozitív viszonyulás vetődik ki az ország gazdaságára is. Példa lehet erre Nagy-Britannia esete, amely a gazdasági fejlettség fokmérőjének tekintett GNP/fő adatok alapján nincs az első tíz között Európában, de az egyetemisták (a Magyarországhoz viszonyított rangskálán) az első négy közé sorolták.

A 3. kérdés alapján Magyarországot is elhelyezhetjük a gazdasági erőssorrendben. A JATE-hallgatók szerint a következő országok fejlettsége Magyarorszáéhoz hasonló: Csehország, Görögország, Horvátország, Lengyelország, Portugália, Szlovákia, Szlovénia; azzal a jelentős különbséggel, hogy míg Lengyelországot a válaszadók háromnegyede vélte Magyarországhoz hasonló fejlettségűnek, addig Szlovéniát kevesebb, mint fele, és sokan gondoltak arra, hogy fejlettebb, avagy kevésbé fejlett ország, mint mi.

Az egyes országok kategóriákba sorolása elvégezhető az eredmények átlagai segítségével is, mint például a 2. ábrán. A faktoranalízis ennél megbízhatóbban végzi el az osztályozást. Ez a matematikai-statisztikai módszer arra alkalmas, hogy az eredeti adatoktól független háttérváltozót keressen, amely független változók szerint végzi el az osztályba sorolást. Előfordulhat, hogy a faktoranalízis megtalálja azt a szempontot, amely alapján az egyes országokat hasonlóképpen ítéltük meg, s amely szempontot talán nehéz lenne szavakban megfogalmaznunk. A faktoranalízis hat osztályt talált, öt darab öt eleműt és egy három eleműt. Az egyes csoportokon belül az országok sorrendje a független háttérváltozóval való kapcsolat szorosságát jelzi:

1. csoport: Norvégia, Svédország, Finnország, Izland, Írország;
2. csoport: Hollandia, Belgium, Luxemburg, Dánia, Nagy-Britannia;
3. csoport: Ausztria, Németország, Svájc;
4. csoport: Olaszország, Portugália, Görögország, Spanyolország, Franciaország;
5. csoport: Szlovénia, Horvátország, Szlovákia, Lengyelország, Csehország;
6. csoport: Albánia, Bulgária, Románia, Ukrajna, Jugoszlávia.

A 3. ábrán tettük szemléletessé az osztályozást, és így látható, hogy a földrajzi közelség fontos szerepet játszik az egyes országok hasonló megítélésében.

Az eredmények értékelése; következtetések

Több esetben az előzetes várakozásainknak megfelelő eredményeket kaptunk: megmutatkoztak a Kelet és Nyugat közötti éles különbségek, és napvilágra kerültek a szomszédos országok egy részével szemben meglévő ellenérzések is.

Várakozásainkkal ellentétben a három kérdésre adott válaszok azonos eloszlást mutattak. Későbbi hasonló vizsgálat esetén a kérdések sorrendjének megváltoztatásával talán más eredmény adódna, hiszen nem tudjuk, miképpen volt hatással a válaszokra az önigazolás motívuma, amely az első kérdés után esetleg meghatározta a másik kettőre adott választ.

A Csapó Benő és Czachesz Erzsébet (11) által megfogalmazott pedagógiai következtetések újabb igazolást nyertek az egyetemisták válasza alapján. Az egyetemisták véleménye nem sokban különbözött a gimnazistákétól, s ez arra mutathat, hogy az alap- és középfokú oktatásban eltöltött évek meghatározzák az európai országokkal szembeni attitűdöket.

Földrajzos szemmel nézve a harmadik kérdésre adott válaszokat, meglepő tájékozatlanságot tapasztaltunk néhány országgal kapcsolatban. Említettük már a Szlovénia meg-

ítélésével kapcsolatos bizonytalanságot. Szerintünk Portugália és Görögország megítélése is hízelt Magyarországra.

Az L. Solomon (1978) által kidolgozott osztálytermi módszer (12) a földrajz rendkívül alacsony óraszám mellett is hasznosnak ígérkezik például Európa regionális földrajzának keretében; akár a téma tárgyalásának elején, akár a végén. A tanulók véleményének, érveinek, tévhiteinek ismeretében a szélsőséges véleményeket tompítva fejleszthetjük a vitakészséget, és elősegíthetjük realisabb kép kialakulását az európai – ezen belül a környező – országokról.

Köszönjük Duska Ibolyának az ábrák elkészítésében nyújtott segítségét.

Jegyzet

- (1) CSÉFALVAY ZOLTÁN: *Térképek a fejünkben*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1990; CSÉFALVAY ZOLTÁN: *A modern társadalomföldrajz kézikönyve*. Ikva Könyvkiadó, Bp. 1994.
- (2) CSAPO BENŐ–CZACHESZ ERZSÉBET: *Európai fiatalok multikulturális attitűdjei*. Új Pedagógiai Szemle, 1995. 12. sz., 49–57. old.
- (3) Egyik legújabb tanulmány: BERENCSI ZSUZSA: *Az elvándorlási szándékok Magyarországon 1994-ben*. Szociológiai Szemle, 1995. 3. sz., 99–106. old.
- (4) *Nemzeti Alapítvány*. Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Bp. 1995. 11. old.
- (5) SOLOMON, L.: *Mental Mapping: A classroom-strategy*. Journal of Geography, 1978. febr.
- (6) L. pl.: CSAPO BENŐ: *Középiszkolás fiatalok véleménye a társadalmi és iskolai változásokról*. Magyar Pedagógia, 1994. 3–4. sz., 207–229. old.; SZABÓ ILDIKÓ–HORVÁTH ÁGNES: *Magyarok Európában*. Iskolakultúra, 1996. 11. sz., 71–87. old.
- (7) CSAPO BENŐ–CZACHESZ ERZSÉBET: *Európai fiatalok...*, i. m.
- (8) CSÉFALVAY ZOLTÁN: *A modern társadalomföldrajz...*, i. m.
- (9) Az A és B ábrákat l. uo.!
- (10) CSAPO BENŐ–CZACHESZ ERZSÉBET: *Európai fiatalok...*, i. m.
- (11) Uo.
- (12) SOLOMON, L.: *Mental mapping...*, i. m.